

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, старшого дослідника Почтового Максима Миколайовича на дисертаційне дослідження Шаповал Олени Вікторівни «Кримінальне провадження щодо адвоката з урахуванням практики Європейського суду з прав людини», поданий до разової спеціалізованої вченої ради Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» у галузі знань 08 «Право», Київ, 2026

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Подана до захисту дисертація Шаповал Олени Вікторівни присвячена проблемі, що має виразний конституційний, кримінальний процесуальний і правозахисний виміри. Незалежність адвоката та конфіденційність його спілкування з клієнтом є необхідними умовами доступу до правосуддя. Водночас професійний статус не може виключати можливості законного розслідування обґрунтованої підозри у вчиненні адвокатом кримінального правопорушення. Звідси центральне питання дисертації – яким має бути процесуальний механізм, що дозволяє державі ефективно виконувати обов'язок розслідування, але не перетворює процесуальні засоби на спосіб тиску на сторону захисту або отримання доступу до адвокатської таємниці.

Обрана тема відповідає сучасним потребам правозастосування. Цифровізація адвокатської практики призвела до того, що один електронний носій може містити листування, стратегії захисту та персональні дані великої кількості клієнтів. Традиційне вилучення речі фактично перетворюється на доступ до значного інформаційного масиву, переважна частина якого не має стосунку до конкретного кримінального провадження. Через це вимоги визначеності судового дозволу, пропорційності, незалежного контролю та подальшої фільтрації набувають особливої ваги.

Авторка переконливо показує, що гарантії адвокатської діяльності захищають передусім функцію захисту та права клієнта, а не корпоративний

інтерес професійної групи. Така вихідна позиція дозволяє уникнути хибного протиставлення інтересів правосуддя і незалежності адвокатури: належні гарантії не перешкоджають правосуддю, а забезпечують допустимість і переконливість його результатів.

Актуальність підтверджено статистичними матеріалами та аналізом судової практики. Здобувачка звертається до даних про обшуки й затримання адвокатів, порушення професійних прав, ототожнення адвоката з клієнтом, а також до національних судових рішень і практики ЄСПЛ. У сукупності вони вказують на потребу не фрагментарних роз'яснень, а системного процесуального регулювання.

Зв'язок теми з програмами та науковими напрямами.

Роботу виконано у межах напрямів, визначених Річною національною програмою під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік, Планом дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки, тематикою наукових досліджень МВС України на 2020–2024 роки та основними напрямами наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки. Тему затверджено Вченою радою Академії 26 жовтня 2021 року та включено до відповідного переліку Національної академії правових наук України. Таким чином, дисертація має належний зв'язок з інституційними планами досліджень у сфері прав людини, кримінальної юстиції та вдосконалення правоохоронної діяльності.

Обґрунтованість і достовірність результатів.

Побудова дослідження є логічною: від визначення природи процесуального статусу адвоката й міжнародних стандартів – до аналізу конкретних стадій кримінального провадження і формулювання змін до законодавства. Мета, об'єкт і предмет взаємоузгоджені. Поставлені завдання охоплюють усі основні складові теми та отримали відображення у структурі роботи.

Обрані методи відповідають характеру проблематики. Формально-юридичний метод використано для аналізу Конституції України, КПК України, законодавства про адвокатуру й міжнародних актів; порівняльно-правовий – для

зіставлення національних підходів із міжнародними стандартами; системно-структурний – для встановлення місця гарантій адвокатської діяльності у механізмі досудового розслідування і судового контролю; правове моделювання – для підготовки законодавчих пропозицій. Статистичний метод та узагальнення практики забезпечили прикладну основу висновків.

Достовірність результатів підтримується значним масивом матеріалів: 234 джерелами, понад 150 рішеннями національних судів за 2018–2026 роки, понад 40 рішеннями ЄСПЛ, офіційними статистичними даними та результатами тематичних анкетувань адвокатів, прокурорів і суддів. Авторка залучає не тільки рішення, в яких констатовано порушення, але й позиції, що дозволяють зрозуміти критерії допустимого втручання. Це важливо для збалансованості дослідження.

Робота виграє від поєднання доктринального аналізу з практичним досвідом здобувачки як адвоката. Водночас особистий досвід не підміняє доказової бази: ключові тези перевіряються на нормативному матеріалі, судовій практиці та емпіричних даних. Загальні висновки відтворюють результати розділів і не виходять за межі дослідженого предмета.

Наукова новизна та особистий внесок здобувачки.

До найбільш вагомих результатів слід віднести запропоновану концепцію кримінального провадження щодо адвоката як диференційованого процесуального порядку, заснованого на поєднанні національних гарантій і стандартів ЄСПЛ. У роботі доведено, що особливий порядок має охоплювати не тільки правила повідомлення про підозру, а й судовий дозвіл на втручання, участь представника адвокатського самоврядування, захист конфіденційних матеріалів, оцінку допустимості доказів і ефективні засоби оскарження.

Оригінальним є законодавче моделювання ст. 52-1 КПК України про участь представника ради адвокатів регіону. Авторка пропонує зробити таку участь обов'язковою при обшуку, огляді, тимчасовому доступі та інших діях, пов'язаних із доступом до інформації адвоката, визначає винятки для невідкладних ситуацій і пов'язує порушення гарантії з питанням допустимості доказів. Практична цінність

пропозиції полягає у спробі перетворити загальну гарантію на конкретний процесуальний механізм.

Новизною відзначається система критеріїв допустимості доказів, що враховує не тільки формальну відповідність процесуальній нормі, але й реальний захист адвокатської таємниці, пропорційність втручання та конвенційні стандарти. Це дозволяє пов'язати порушення професійних гарантій із доказовим правом і запропонувати суду послідовний алгоритм перевірки.

Подальшого розвитку набули положення про функції судового контролю, зміст клопотань про обшук та тимчасовий доступ, межі вилучення цифрових даних, критерії релевантності практики ЄСПЛ і значення мотивування судового рішення. Особистий внесок здобувачки простежується у сформульованих дефініціях, класифікаціях, узагальненнях практики, результатах анкетування та авторських редакціях законодавчих норм.

Характеристика основних положень дисертації.

Перший розділ створює теоретичне підґрунтя роботи. У ньому досліджено процесуальний статус адвоката, зміст гарантій професійної діяльності та їх співвідношення із загальними засадами кримінального провадження. Авторка розмежовує ситуацію, коли адвокат здійснює захист іншої особи, і ситуацію, коли він сам набуває статусу підозрюваного чи обвинуваченого. Обґрунтовано, що навіть у другому випадку держава повинна зберігати захист інформації інших клієнтів, не пов'язаної з предметом провадження.

Аналіз міжнародних стандартів охоплює незалежність професії, доступ до клієнта, конфіденційність комунікацій і захист від неправомірного ототожнення з клієнтом. У підрозділі 1.3 систематизовано практику ЄСПЛ щодо обшуків адвокатських приміщень, вилучення документів та електронних даних, контролю кореспонденції й меж втручання. Авторка доречно наголошує, що наявність судової ухвали сама по собі не гарантує відповідності Конвенції: оцінюються також її конкретність, обсяг дозволу, доступні запобіжники та спосіб виконання.

Другий розділ має прикладний характер і присвячений досудовому розслідуванню. Розглянуто внесення відомостей до ЄРДР, повідомлення адвокату

про підозру, обшук, огляд, тимчасовий доступ, допит, негласні слідчі дії, затримання та застосування заходів забезпечення. Заслуговує підтримки теза про підвищений стандарт обґрунтування: клопотання має містити не загальне посилення на статус адвоката, а факти, що об'єктивно пов'язують конкретне місце, носій чи інформацію з предметом доказування.

Окремо досліджено судовий контроль. Здобувачка розглядає слідчого суддю не лише як суб'єкта формальної перевірки підстав, а як гаранта мінімізації втручання. Судовий дозвіл повинен окреслювати предмет пошуку, категорії даних, допустимий період, спосіб копіювання та заходи захисту матеріалів, що становлять адвокатську таємницю. Такий підхід узгоджується із загальною логікою конвенційного принципу пропорційності.

Третій розділ охоплює судовий розгляд, використання практики ЄСПЛ і законодавчі пропозиції. Авторка аналізує вплив порушень, допущених на досудовій стадії, на допустимість доказів і справедливість розгляду, звертає увагу на заборону ототожнення адвоката з клієнтом та необхідність забезпечити неупереджене ставлення до обвинуваченого. У підрозділі 3.2 запропоновано добирати рішення ЄСПЛ з урахуванням фактичної подібності, захищеного права, виду втручання та наявних запобіжників, а не лише за формальним збігом ключових слів.

У підрозділі 3.3 сформульовано пропозиції щодо статей 23-1, 52-1, 87 і 223 КПК України. Вони спрямовані на нормативне закріплення спеціального процесуального імунітету, участі представника адвокатського самоврядування, наслідків істотного порушення гарантій і процедур захисту інформації. Незалежно від можливих дискусій щодо місця окремих норм у структурі КПК України, сам напрям законодавчого пошуку є обґрунтованим.

Висновки послідовно узагальнюють результати за кожним завданням. Список використаних джерел є достатнім за обсягом і тематикою. Додатки містять кількісні результати опитувань різних професійних груп, таблицю релевантних рішень ЄСПЛ та документи про впровадження. Це посилює перевірюваність прикладних тверджень.

Теоретичне і практичне значення, апробація та повнота оприлюднення.

Теоретичне значення дисертації полягає у розвитку вчення про диференціацію кримінальної процесуальної форми, спеціальний статус окремих суб'єктів, адвокатську таємницю, судовий контроль і допустимість доказів. Запропонований зв'язок між функціональною природою гарантій та правами клієнта може бути використаний у подальших дослідженнях доказового права, цифрових обшуків і стандартів професійної незалежності.

Практичні рекомендації можуть бути корисними при підготовці змін до КПК України й законодавства про адвокатуру, розгляді слідчими суддями клопотань, плануванні та проведенні слідчих дій, оцінці допустимості доказів, організації роботи рад адвокатів регіонів і підготовці навчальних матеріалів. Особливої уваги заслуговує ідея процесуальної фільтрації цифрових даних, яка відповідає сучасному характеру професійної комунікації.

Результати дисертації використано у діяльності Солом'янського районного суду міста Києва, а також у науковій та освітній роботі Національної академії внутрішніх справ, що підтверджено відповідними актами 2026 року. Основні положення апробовано на науково-практичних заходах.

За темою опубліковано дев'ять праць, серед яких п'ять статей у наукових фахових виданнях України та чотири тези доповідей. Зміст публікацій у цілому відображає основні результати дисертації. Ознайомлення з текстом дає підстави констатувати належне оформлення посилань і відсутність очевидних ознак академічного плагіату; при цьому процедурна перевірка академічної доброчесності здійснюється спеціалізованою вченою радою у встановленому порядку.

Питання та зауваження, що потребують уточнення.

Високо оцінюючи отримані результати, вважаємо доцільним поставити здобувачці під час захисту такі питання та висловити окремі рекомендації:

1. У підрозділі 2.1 та у висновку 4 (с. 203) запропоновано додаткові гарантії від безпідставного переслідування вже на початковому етапі кримінального провадження. Однак не визначено, яка саме процесуальна дія має

здійснюватися до внесення відомостей до ЄРДР і хто уповноважений оцінювати «достатність» первинних даних, не порушуючи імператив статті 214 КПК України щодо невідкладної реєстрації. Предметним вирішенням було б чітко віднести спеціальні запобіжники до етапу після реєстрації – наприклад, до погодження першого клопотання про втручання, визначення підслідності або повідомлення про підозру – або обґрунтувати вичерпний виняток із загального порядку. У нинішньому вигляді теза може бути витлумачена як запровадження не передбаченої КПК попередньої перевірки заяв щодо адвокатів.

2. Запропонована ст. 23-1 КПК України застосовує гарантії до «адвоката», але не визначає часових і предметних меж цього статусу. Практично важливо відповісти, чи поширюється спеціальний порядок на особу із зупиненим правом на заняття адвокатською діяльністю, на колишнього адвоката щодо архіву справ, сформованого під час чинності свідоцтва, на помічника адвоката й працівників адвокатського об'єднання, а також на сервер або хмарне сховище третьої особи. Так само обшук житла адвоката, де відсутні професійні матеріали, і доступ до архіву клієнтів у володінні колишнього адвоката мають різний предмет захисту. Доцільно розмежувати гарантію, обумовлену персональним статусом, і незмінний захист конкретної інформації, що становить адвокатську таємницю.

3. Підрозділ 3.1 заявлений як дослідження особливостей судового розгляду, проте значна його частина повертається до допустимості доказів і порушень досудової стадії. Натомість не запропоновано окремого порядку вирішення судом клопотання про закритий розгляд для захисту таємниці третіх клієнтів; способу дослідження цифрового масиву, який пройшов фільтрацію; меж допиту клієнта або працівника адвокатського об'єднання; процесуального реагування на публічне ототожнення обвинуваченого адвоката з його клієнтами. Оскільки назва дисертації охоплює все кримінальне провадження, доцільно конкретизувати щонайменше одну спеціальну процедуру саме для стадії судового розгляду, а не лише наслідки порушень, допущених під час розслідування.

Зазначені питання не заперечують наукової новизни й практичної цінності роботи. Вони свідчать про складність обраної проблематики та окреслюють перспективи подальшого розвитку запропонованої концепції.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Шаповал Олени Вікторівни є цілісним, самостійним і завершеним науковим дослідженням. У ній сформульовано та обґрунтовано нові наукові положення щодо кримінального провадження стосовно адвоката, визначено критерії застосування практики ЄСПЛ, розроблено пропозиції до кримінального процесуального законодавства й практичні рекомендації для суду, сторони обвинувачення та органів адвокатського самоврядування.

За актуальністю теми, належністю методології, повнотою емпіричної основи, рівнем наукової новизни, достовірністю висновків, теоретичним і практичним значенням, апробацією та публікаціями дисертація «Кримінальне провадження щодо адвоката з урахуванням практики Європейського суду з прав людини» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а Шаповал Олена Вікторівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» у галузі знань 08 «Право».

Офіційний опонент –

заступник директора Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, старший дослідник

Максим ПОЧТОВИЙ

Підпис Почтового М.М. засвідчую:

Проректор Дніпровського державного університету внутрішніх справ
полковник поліції

Олександр ЮНІН

